

NeMo

Usposabljanje za vzgojitelje_ice o metodologiji predjezikovnega opazovanja

Povzetek

1. TRENUTNO STANJE: TRI KLJUČNA IZHODIŠČA

Motnje avtističnega spektra (MAS) se v Evropi pojavijo pri 12,2 od 1.000 otrok (oz. pri 1 od 89 otrok), diagnoza MAS pa je običajno postavljena pri starosti 2,5 leta, predvsem zaradi upočasnenega razvoja otrokovih jezikovnih spretnosti.¹ Malček ne govori, zato skrbniki postanejo zaskrbljeni in poiščejo pomoč, vendar se pozneje izkaže, da bi lahko že prej opazili mnoge znake netipičnega vedenja. Namen projekta NeMo (<https://site.unibo.it/nemoproject/en>) je dokazati, da je jasne znake motenj in atipičnega vedenja, ki vodijo v MAS, mogoče opaziti in razbrati mnogo prej z opazovanjem telesne in predjezikovne interakcije med malčki.

Projekt NeMo in metodologija NeMo izhajata iz treh ključnih izhodišč:

- i) Prepoznavanje razvojnih motenj pri 28 mesecih starosti (ali pozneje) je prepozno, saj je nevroplastičnost višja med sekundarnim obdobjem intersubjektivnosti (od 9. do 18. meseca). Ugotovljeno je bilo tudi, da je zgodnja intervencija učinkovitejša v primerjavi s standardnim opazovalnim diagnostičnim preizkusom za avtizem (ADOS)² (pregled preizkusa je podrobneje opisan v Franz in Dawson 2019).
- ii) Nevropsihiatri* ne morejo izvesti presejalnih testov za vsakega posameznega otroka na tem svetu.
- iii) Okolja, v katerih se izvajajo presejalni testi, niso okolja iz realnega življenja. V svojem naravnem okolju malček komunicira z ljudmi, s katerimi je običajno v stiku, in tudi počne stvari, ki jih običajno počne. Zato tukaj pride do težave »ekološke veljavnosti« (gl. Lewkowicz 2001), o kateri je bilo več govora tudi zaradi znatnega povečanja diagnoz MAS v zadnjih letih.

¹ V članku avtorjev van't Hof et al. sta bila opravljena sistematični pregled in metaanaliza (statistična analiza, ki združuje rezultate več znanstvenih študij) študij, ki so bile objavljene med letoma 2012 in 2019, da bi ocenili trenutno starost ob postavitvi diagnoze motenj avtističnega spektra (MAS). Vključenih je bilo 56 študij, v katerih so poročali o starosti ob postavitvi diagnoze v 40 državah (zajemale so 120.540 posameznikov z MAS). Rezultati so pokazali, da je trenutna povprečna starost ob diagnozi 60,48 meseca (razpon: od 30,90 do 234,57 meseca) in 43,18 meseca (razpon: od 30,90 do 74,70 meseca) v študijah, ki so vključevale le otroke do 10. leta starosti.

² Preizkus ADOS in nadaljnji testi so opisani v 3. poglavju.

* V besedilu je moška oblika samostalnikov rabljena kot spolno nezaznamovana.

2. PROJEKT NEMO

Projekt NeMo je namenjen zelo zgodnjemu odkrivanju netipičnih interakcij, ki lahko vodijo do diagnoze MAS, prek opazovanja in spremljanja dojenčkov.

V ta namen je bila razvita opazovalna metodologija NeMo, ki je zelo preprosta, zato jo lahko uporabljajo tudi neizkušeni opazovalci in opazovalke, kot so skrbniki, družinski člani in vzgojitelji*. Ta metodologija, ki je bila razvita na Univerzi v Bologni, deluje po na principu treh zamenjav:

- i) zamenjava v starosti opazovanja malčka, saj se opazuje 9–18-mesečne malčke,
- ii) zamenjava nevropsihiatra s skrbnikom, v tem primeru z vzgojiteljem,
- iii) zamenjava laboratorijev in okolij, v katerih se izvajajo izjemno gramatikalizirani presejalni testi, z realnim življenjem (evropski vrtci), v sklopu česar se pričakuje obširna in semiotična analiza domačih videoposnetkov, ki jih s pametnimi telefoni posnamejo starši.

V idealnem primeru bi lahko nestrokovni opazovalec po prebranem priročniku ocenil, ali je interakcija med 9–18-mesečnim malčkom na domačem posnetku, ki ga s telefonom posname skrbnik, tipična ali netipična.

Namen te metodologije je vzgojiteljem in vzgojiteljicam v predšolski vzgoji in varstvu (PVV) pomagati prepoznati jasne znake morebitnih prihodnjih motenj socialnih spretnosti, ki lahko pozneje vodijo v diagnozo MAS, z opazovanjem predjezikovnih interakcij med skrbniki/vzgojitelji in malčki. V sklopu metodologije bodo razvita tudi usposabljanja na delovnem mestu o praksah spremljanja s poudarkom na spremljanju izkušenj otrok v PVV. Zgodnje odkrivanje bo omogočilo razvoj novih izobraževalnih metod in orodij, ki bodo izboljšala sposobnosti otrok z MAS. S projektom bomo prikazali, kako lahko kombinacija metodologij predjezikovnih presejalnih testov in učinkovitih metod poučevanja zmanjša vrzel med nevrotipičnimi otroki in otroki z MAS, tako na kognitivni kot izobraževalni ravni.³ S kombinacijo zgodnjega opazovanja malčkov (0–3) in niza izobraževalnih intervencij (0–6) bomo izboljšali ozaveščenost o potrebi razvoja enotnega sistema (0–6) in sklopa politik, katerih cilj je vzpostaviti takšno vrsto organizacije (gl. NeMo intelektualni rezultati 2 in 4).

³ Preberite tudi »NEMO opazovalna metodologija: Učno gradivo«.

3. KORAK NAZAJ: MAS in PRESEJALNI TESTI

Da bi se približali našemu cilju, torej da lahko tudi nestrokovni opazovalec prepozna netipično interakcijo, moramo pregledati glavne znake MAS in omejitve presejalnih testov.

V skladu z najnovejšo različico Diagnostičnega in statističnega priročnika duševnih motenj (DSM-5, 2013) se avtistične motnje kažejo v spektru motenj s specifičnimi značilnostmi, ki spadajo v dve glavni kategoriji:

- Stalni primanjkljaji v socialni komunikaciji in socialni interakciji v različnih okoliščinah, kažejo pa se na naslednjih zadevnih področjih (trenutno ali v preteklosti):

- i) pomanjkanje socialno-čustvene recipročnosti,
- ii) težave pri uporabi neverbalne komunikacije v socialni interakciji,
- iii) težave pri razvijanju, vzdrževanju in razumevanju odnosov.

Za namene jedrnatosti bomo to kategorijo poimenovali Učinek na socialno področje.

- Omejeni, ponavljajoči se vzorci obnašanja, zanimanja ali dejavnosti, ki se kažejo vsaj na dveh od naslednjih področij (trenutno ali v preteklosti):

- i) stereotipno ali ponavljajoče se motorično gibanje, uporaba predmetov ali govor,
- ii) vztrajanje pri enoličnosti, neprilagodljivo rutinsko vedenje ali ritualizirani vzorci verbalnega ali neverbalnega vedenja,
- iii) izjemno omejeni in nespremenljivi interesi, ki so nenormalni po intenzivnosti ali osredotočenosti,
- iv) hiperreaktivnost ali hiporeaktivnost na senzorne dražljaje ali nenavadno zanimanje za senzorične vidike okolja.

Kljub napredku na področju biomedicine še niso razvili medicinskih testiranj ali odkrili bioloških markerjev, ki bi pomagali pri prepoznavanju avtizma. Zato so na podlagi kategorij, ki so navedene v priročniku DSM-5, presejalni testi za MAS namenjeni zaznavanju abnormalnega vedenja in zagotavljanju nasvetov, ki pomagajo odkriti morebitne primere MAS.

Za zaznavanje MAS pri malčkih se lahko uporabi različne presejalne teste s tremi glavnimi razlikami:

- 1) Cilj testa.

a) »Presejanje na ravni populacije, tj. vseh otrok, ne glede na njihovo stopnjo tveganja za razvojne motnje, vključno z MAS« (Towle in Patrick 2016: 2). ITC (kontrolni seznam za dojenčke in malčke) in ESAT (zgodnji presejalni test za avtistične malčke) sta primera presejalnih testov na prvi ravni.

b) »Uporaba pri otrocih s tveganjem, ki so vzbudili pozornost staršev ali pediatra, da bi ugotovili, ali obstaja večja verjetnost za diagnozo MAS kot za drugo vrsto zaostanka ali motnje« (ibid.). Na ravni genetike bo na primer dojenček, katerega sorojenec ali sorojenka ima postavljeno diagnozo MAS, ocenjen s testom na ravni B. Test STAT (presejalni test za avtizem pri dvoletnikih) je primer presejalnega testa na ravni B.

Testi, kot je npr. M-CHAT (modificirana ocenjevalna lestvica avtizma pri malčkih), se uporabljajo na ravneh A in B.

Testa ADI-R in ADOS sta najzanesljivejša presejalna testa, ki predstavljata zlati standard. Zaradi kompleksnosti in uravnoteženosti med občutljivostjo in specifičnostjo sta uporabljena kot orodji, ki pomagata pri diagnosticiranju MAS.

2) Načini izvajanja testa.

Obstajajo presejalni testi, ki so zasnovani na vprašalnikih, namenjenih skrbnikom dojenčkov. Ker je izvajanje testa M-CHAT enostavno in hitro, je eno izmed najpogosteje uporabljenih presejalnih testov v obliki vprašalnika.

Med drugačne teste pa denimo spada test ADOS (opazovalni načrt diagnosticiranja avtizma), pri katerem se dojenčka neposredno opazuje v interakciji z izvajalcem testa.

Obstajajo tudi mešani testi, kot je test ADI-R, pri katerih se oceno poda na osnovi vprašalnika, ki ga izpolnijo skrbniki, in neposrednega opazovanja dojenčka.

3) Merila za točkovanje.

Pri presejalnih testih se uporabljajo različna merila za točkovanje in mejne vrednosti, ki pomagajo določiti, ali pri dojenčku morda obstaja možnost za MAS. Te mejne vrednosti so določene z oceno vedenja dojenčka ali na osnovi odgovorov na povezana vprašanja. Zato so sistem točkovanja in ravni mejnih vrednosti odvisni od zasnove vprašanj in možnih odgovorov.

4. METODOLOGIJA NEMO – ORODJE ZA NAVADNEGA OPAZOVALCA

Elementi presejalnih testov (seznam znakov, veččin in dejavnosti) so težavni zato, ker navadni opazovalec (NO), kot je skrbnik ali vzgojitelj, resnično ne more opraviti vsega dela. Zato je bila naša prva naloga »poenostaviti« postopek, kar je trajalo kar nekaj let. Poenostavitev pomeni, da je treba zelo na kratko povzeti vso vsebino o vidikih, na katere moramo biti pozorni, zato da jih skrbnik zlahka opazi. Zato je bila semiotika glavno orodje za doseg tega cilja (gl. Paolucci 2012, 2021, 2022; Fusaroli, Paolucci 2011). Kljub temu pa je bilo najtežje odpraviti vse tehnične podrobnosti semiotike in ustvariti besedilo, ki se bere kot ljubezenska zgodba. Z »ljubezensko zgodbo« mislimo naslednje: če se dojenček uglasil s skrbnikom, gre v bistvu za dojenčka s tipičnim razvojem; če pa temu ni tako, je dojenčka treba spremljati. Če se dojenčki s skrbnikom ne uglasijo med interakcijo, jim je diagnoza MAS ali diagnoza drugih nevrorazvojnih motenj običajno postavljena pozneje.

Kaj uglaševanje pravzaprav pomeni? Tudi za to obstaja preprosta razlaga: *uglaševanje pomeni prilagajanje drugi osebi, da se pri načinu gibanja, vedenja ali čustvovanja upošteva gibanje, vedenje ali čustvovanje druge osebe.*

Zato temu pravimo »ljubezenska zgodba«: ker smo imeli radi ljudi, ki so upoštevali naš način gibanja, vedenja in čustvovanja, nismo pa imeli radi ljudi, ki tega niso upoštevali.

Ta sistem je tako enostaven zaradi ene glavne lastnosti – ker je treba opazovati le uglaševanje med dojenčkom in skrbnikom med njuno interakcijo. Kaj pa se lahko uglašuje med interakcijo?

Gre za tri vidike, ki ustvarijo tri dimenzije: A) telo, B) dejanja in C) čustva oziroma senzomotorična, vedenjska in čustvena dimenzija.

SENZOMOTORIČNA DIMENZIJA	VEDENJSKA DIMENZIJA	ČUSTVENA DIMENZIJA
A) TELO	B) DEJANJA	C) ČUSTVA
A1) Prostor	B1) Skupna dejavnost	C1) Medsebojno uravnavanje čustvenega stanja
A2) Telo drugega	B2) Očesni stik med skupno dejavnostjo	C2) Vzajemen očesni stik
A3) Otrokovo telo	B3) Skupna pozornost	C3) Čustveni izrazi na obrazu
A4) Stopnja pozornosti do motoričnih sankcij vzgojitelja_ice	B4) Stopnja pozornosti do vedenjskih sankcij vzgojitelja_ice	C4) Stopnja pozornosti do čustvenih sankcij vzgojitelja_ice

4.1. SENZOMOTORIČNA DIMENZIJA: A) TELO

Na ravni teles je tipična interakcija videti kot dober ples. Kaj se običajno dogaja med plesom? Med plesom se vaše telo na harmoničen način uglaši z gibanjem telesa druge osebe ter se mu prilagodi. Zlahka lahko razumemo tudi popolno nasprotje: kadar med dvema osebama obstaja neskladje, npr. med partnerjema po prepiru, se vsako telo giblje po svoje.

Oglejmo si primer: i) partnerica z mobilnim telefonom v roki sedi na eni strani sofe, ii) partner pa z daljinskim upravljalnikom sedi na drugi strani (ali obratno). Če se v takšni situaciji telo otroka giblje po svoje in brez ugaševanja s telesom druge osebe, je interakcija morda netipična in lahko gre že za znak morebitne prihodnje motnje avtističnega spektra. Treba je poudariti, da lahko obnašanje telesa med interakcijo veliko razkrije. O običajni razliki med telesom in umom smo že veliko razpravljali, s tem pa je povezana tudi teorija, da MAS vključujejo predvsem težave z branjem misli in komunikacijo (gl. 2019, 2020). MAS zajemajo tudi telo in zato je obnašanje telesa za semiotike izjemno pomembna dimenzija.⁴

Nevroznanstveniki so odkrili posebno skupino nevronov, ki so jih poimenovali »peripersonalni nevroni« (angl. *peripersonal neurons*, *PPN*). Ti nevroni spremljajo prostor okoli naših teles (znotraj našega neposrednega dosega), ki se mu reče tudi »peripersonalni prostor« (angl. *peripersonal space*, *PPS*). Dandanes nam zavedanje o teh razlikah pomaga razumeti, kako zaznavamo avtizem, se nanj odzivamo in otrokom z avtizmom tudi pomagamo.

Poglavitna ugotovitev eksperimentalne nevroznanosti je, da lahko uporaba orodij poveča obseg našega peripersonalnega prostora. To pa zato, ker se naše »območje interakcije« po zaslugi orodja poveča. Če denimo uporabljamo sesalnik, se poveča obseg prostora, na katerega vplivamo.

Na povečanje peripersonalnega prostora pa ne vpliva le uporaba orodij, saj podobne učinke prinaša tudi sodelovanje z drugo osebo. Študije so pokazale, da sodelovanje dveh oseb (npr. med igro) poveča njun peripersonalni prostor, tako da vključuje tudi drugo osebo. To je smiselno, ker se mora naš odnos do prostora med interakcijo z drugo osebo spremeniti, da se tej osebi prilagodimo in da odražamo spremembe, ki jih oseba prinese v našo situacijo. Na nek način posedujemo moč dveh oseb, zato se moramo znati orientirati po svoji okolici ob upoštevanju telesa druge osebe. Tenggi in drugi (2013)

⁴ Gl. Fontanille 2004, Pennisi 2021.

so ugotovili, da se peripersonalni prostor dveh oseb po sodelovanju poveča, tako da nato vključuje tudi peripersonalni prostor druge osebe.

Pomanjkljivosti v tej samodejni sposobnosti lahko prinesejo negativne posledice za intersubjektivnost. Otroci z MAS so na nek način zaprti v meje svojega prostora. Običajno fluidne in prepustne meje peripersonalnega prostora se v socialnih situacijah ne spremenijo. Predmeti, ki se nahajajo znotraj teh močnih prostorskih meja, so resnično »moji« in morda se jih ne sme deliti z drugimi. To seveda ni povezano s sebičnostjo, saj možgani to tako dojemajo zaradi prostorske konfiguracije.

Otroci z MAS pogosto ne upoštevajo prisotnosti drugih oseb oziroma jih ne vključijo avtomatično v svojo telesno igro. Medtem ko bo otrok morda užival v interakciji s predmeti, bo jasno pokazal, da želi aktivnost v celoti izvajati pod svojimi pogoji. Nekateri strokovnjaki in strokovnjakinje (npr. Noel et al. 2015) poudarjajo, da bi bilo lahko iskanje načinov, ki bi pomagali zrahljati to ostro mejo med seboj in drugimi, obetavno na terapevtskem področju. Malčkom z MAS bi lahko pomagali izboljšati njihovo sposobnost interakcije in koordinacije z drugimi.

Da bi še povečali moč informacij, ki so bile do sedaj zbrane v študijah o senzomotoriki, se metodologija NeMo osredotoča na štiri različne dimenzije (razširjena različica in sistem ocenjevanja sta na voljo v priročniku NeMo in orodju NeMo: »NeMo: Usposabljanje za vzgojitelje_ice o metodologiji predjezikovnega opazovanja«):

A1) Prostor.

Ta kategorija opazuje razdaljo med subjekti, približevanje oz. odmikanje drug od drugega in način malčkovega premikanja v prostoru ter ocenjuje, kako tipično se otrok približa vzgojitelju ali drugim otrokom oz. se od njih odmakne.

A2) Telo drugega (telesna uglašenost).

Ta kategorija meri, v kolikšni meri otrok pri fizičnih srečanjih prilagodi svoje telo vzgojitelju ali drugim otrokom. Prvi potencialno opozorilni znak se pojavi, če otrok ne zmore prilagoditi svoje telesne drže in gibov na način, ki je v skladu z gibi druge osebe.

A3) Otrokovo telo.

Ta kategorija meri značilnost celotne telesne drže in sloga gibanja pri otroku, tudi v neinteraktivnih situacijah.

Prvi potencialno opozorilni znak se pojavi, če otrok izvaja ponavljajoče se telesne gibe, ki se pogosto pojavljajo v obliki mahanja z roko, drgnjenja, zibanja ali cepetanja.

A4) Stopnja pozornosti do motoričnih sankcij vzgojitelja.

Sankcija pomeni vsako vrednotenje (pozitivno ali negativno), ki ga vzgojitelj izvede z besedami, dejanji, zvoki in kretnjami, z namenom da bi okrepili otrokova dejanja in reakcije.

Sankcija se običajno uporablja za motiviranje in spodbujanje ter kot pomoč otroku pri usmerjanju njegovega obnašanja. Kategorija »telesa« meri, kako pozoren je otrok na telesno gibanje vzgojitelja in v kolikšni meri ga predvideva.

4.2. VEDENJSKA DIMENZIJA: B) DEJANJA

Dejanja verjetno spadajo med najočitnejše dimenzije sistema, ki jih je mogoče opaziti. Otroci z MAS običajno nadaljujejo s svojo dejavnostjo in videti je, da jih interakcija z vzgojitelji ne zanima.

Seveda ne pravimo, da jim je vseeno, ker verjetno temu ni tako. Vendar je videti, da jim ni mar – morda zato, ker težko ustrezno komunicirajo, zato raje odnehajo.⁵ Ko v nečem niso uspešni, se tega raje ne lotijo, ker jih to spominja na svoje pomanjkljivosti.

Dojenčki kmalu po rojstvu pričnejo sodelovati v »protopogovorih« s svojim skrbnikom (Tomasello 1979). Protopogovori so družbene in intersubjektivne interakcije, med katerimi se starš in otrok osredotočita drug na drugega na načine, ki so namenjeni izražanju in vodenju osnovnega pogovora.

Tomasello (2000) pojasnjuje, da jih je mogoče razlagati kot intersubjektivne, **dokler malček ne razume drugih oseb kot subjektov izkušnje**, do česar pride šele v devetem mesecu starosti.

Okoli te starosti se pri otrocih pravzaprav začne pojavljati nov niz vedenj, ki niso diadna, temveč triadna – v smislu, da vključujejo usklajevanje njihovih interakcij z objekti in ljudmi, kar pripelje do referenčnega trikotnika otroka in odraslega ter objekta ali dogodka, ki mu posvečata pozornost.

Semiotična interpretacija narativnosti nam lahko pomaga pri razumevanju interakcij med otrokom in skrbnikom. Da bi določili univerzalno organizacijo narativnih oblik, je Greimas (1968) oblikoval štiri faze narativnosti:

⁵ Za razpravo o tej temi, povezani s socialno motivacijo MAS, glejte Paolucci 2021.

Manipulacija: nagovornik prepriča subjekt, da prične narativno pot.

Kompetenca: posameznik ima 1) željo, 2) mora nekaj narediti ali biti, 3) je zmožen nekaj narediti ali biti, 4) ima védenje.

Izvedba: dejanja subjekta v tej transformacijski fazi spremenijo odnos med subjekti in objekti/dogodki.

Sankcija: ko nagovornik presodi, ali je narativna pot subjekta skladna z začetnim dogovorom.

Malčki pri približno devetih mesecih starosti pričnejo kazati novo razumevanje odnosov med dejanji in rezultati.

Med nova vedenja, ki dokazujejo to novo razumevanje, spadajo a) uporaba več vedenjskih sredstev za doseg istega cilja in b) prepoznavanje in uporaba vedenjskih sredstev za doseg ciljev.

Za to novo raven razumevanja so značilna vzajemna dejanja otroka in skrbnika, ki v nekaterih zaskrbljujočih primerih morda niso prisotna.

Dimenzija »dejavnosti« je razdeljena na štiri kategorije (razširjena različica in sistem ocenjevanja sta na voljo v priložniku NeMo, orodju NeMo in poročilih pilotnih projektov NeMo v Evropi, ki so na voljo v »NeMo: Usposabljanje za vzgojitelje_ice o metodologiji predjezikovnega opazovanja«):

B1) Skupna dejavnost.

Ta kategorija ocenjuje, v kolikšni meri lahko otrok spontano uspešno sodeluje v skupnih dejavnostih. Da bi opazili prve potencialno opozorilne znake, je treba presoditi, ali se lahko otrok uspešno udeležuje dejavnosti, ki niso strogo načrtovane in/ali strukturirane.

B2) Očesni stik med skupno dejavnostjo.

Ta kategorija meri pogostost in način, s katerim otrok med skupno dejavnostjo vzpostavi očesni stik z vzgojiteljem ali drugim otrokom.

To je naravno vedenje, ki ga otroci uporabljajo za namene komunikacije in pragmatičnosti. Če se otrok vedno znova, redko ali samo včasih izogiba očesnemu stiku ali ga ne išče in/ali se ne odziva nanj, lahko govorimo o prvih potencialno opozorilnih znakih.

B3) Skupna pozornost.

Ta kategorija meri, v kolikšni meri se pozornost otroka in vzgojitelja »sinhronizira« med igro ali skupno nalogo. Na primer, če vzgojitelj vzbudi otrokovo pozornost v zvezi z igračo, da bi se skupaj igrala, bo otrok pogledal igračo in vzgojitelja najverjetneje povabil k skupni igri.

Nasprotno pa lahko o prvih potencialno opozorilnih znakih govorimo takrat, ko ima otrok težave pri uglasovanju svoje pozornosti z vzgojiteljem in/ali manj pogosto komunicira z drugimi med skupnimi nalogami in igrami, tako verbalno kot neverbalno.

B4) Stopnja pozornosti do vedenjskih sankcij vzgojitelja.

Ta kategorija meri, v kolikšni meri otrok zaznava situaciji primerna dejanja in/ali kretnje vzgojitelja ter se jih zaveda in se nanje ustrezno odzove.

Do potencialno opozorilne situacije lahko pride, če otrok zgreši celoten pomen dejanja, igre ali naloge oz. ne razume implicitnih navodil.

4.3. ČUSTVENA DIMENZIJA: C) ČUSTVA

Kar zadeva čustva, se v običajni interakciji vedenja in občutki spreminjajo skladno s spremembami čustev drugih. Če se nekdo razjezi, bo druga oseba v interakciji s to osebo upoštevala jezo in morda spremenila svoje vedenje in razpoloženje. Otroci z MAS tega običajno ne upoštevajo ali pa imajo s tem težave.

Seveda ne trdimo, da mora biti otrok vesel, ko je vesel njegov skrbnik, ali žalosten, ko je skrbnik žalosten. Tukaj ne gre za uglasovanje. Uglasovanje ne pomeni čutenja enakih čustev: ne gre za empatijo ali čustveno okužbo. To preprosto pomeni, da upoštevamo čustva drugih. Na primer, malček s tipičnim razvojem vidi, da je starš jezen, zato se lahko odloči, da se bo s staršem uglasil tako, da ga ne bo ubogal, ker ga ne želi ubogati. To je otrokova izbira, vendar gre tudi za uglasovanje, ker se otrok uglaši na svoj način. Otroci z MAS pa morda preprosto ne upoštevajo sprememb v čustvih skrbnika.

Trevarthan in Hubley (1978) sta oblikovala definicijo intersubjektivnosti, ki je lahko operacionalizirana: »namerno iskana izmenjava izkušenj o dogodkih in stvareh.« Na stopnjo izmenjave vpliva več vzajemnih dejanj, ki kažejo kakovost uglasenosti med otrokom in skrbnikom. Po drugi strani pa se za dejanji neprestano gradi in razvija čustvena dimenzija.

Stern trdi, da bi lahko govorili o »uglaševanju afekta« kot o izvajanju vedenj, ki izražajo kakovost čutenja medsebojnega stanja afekta brez natančnega posnemanja vedenjskega izražanja notranjega stanja.⁶

Obstaja potreba po ločevanju »uglaševanja« od drugih afektivnih pojavov, ki so jih poimenovali »afektivno ujemanje« ali »afektivna nalezljivost«, saj zajemajo samodejno sproženje afekta v osebi, ko vidi ali sliši drugo osebo v afektu. Zato sta oba pojavi v našem primeru izvzeta.

Nasprotno pa Stern zagovarja obstoj treh dimenzij za definiranje uglaševanja, in sicer intenzivnost, čas in obliko. Če sta prvi dve dimenziji kvantitativni, bi do korespondence med kinetičnimi oblikami prišlo tudi na področju vida in sluha ter vida in dotika na sinestetičen način. Bistvo te razprave o enotnosti čutil je, da so zmožnosti za prepoznavanje multimodalnih ekvivalenc, ki sestavljajo zaznavno enoten svet, enake zmožnosti, ki materi in malčku omogočajo medsebojno uglaševanje afekta, da dosežeta afektivno intersubjektivnost.

Na podlagi več študij o intersubjektivnosti lahko predlagamo naslednje postavke, s katerimi je mogoče ovrednotiti raven čustvene uglašenosti med otrokom in skrbnikom (razširjena različica in sistem ocenjevanja sta na voljo v priložniku NeMo, orodju NeMo in poročilih pilotnih projektov NeMo v Evropi, ki so na voljo v »NeMo: Usposabljanje za vzgojitelje_ice o metodologiji predjezikovnega opazovanja«):

C1) Medsebojno uravnavanje čustvenega stanja.

Ta kategorija meri, kako otrok in vzgojitelj medsebojno prilagodita svoja čustvena stanja.

Bodite pozorni na to, ali otrok prav tako postane vesel, ko je vesel vzgojitelj, in/ali lahko svojo srečo prilagodi, če vzgojitelj pozneje pokaže komaj opazne znake nezadovoljstva. Pravzaprav otrok in skrbnik običajno nenehno prilagajata svoja čustvena stanja in se tako odzivata drug na drugega na spontan, tekoč in dinamičen način.

C2) Vzajemen očesni stik.

Ta kategorija meri pogostost vzpostavljanja očesnega stika med otrokom in vzgojiteljem izven z nalogami povezanega konteksta. Otroci v komunikacijski funkciji pogosto in spontano vzpostavljajo

⁶ D. N. Stern, *The interpersonal world of the infant: a view from psychoanalysis and developmental psychology*, 1985, Karnac Books.

očesni stik z vzgojitelji ali drugimi otroki in odraslimi, tudi izven situacij, povezanih z igrami in nalogami.

Prvi potencialno opozorilni znak je lahko, če je otrok videti nezainteresiran za srečanje s pogledom druge osebe ali komunikacijo z očesnim stikom in/ali se celo zdi, da se je izogiba.

C3) Čustveni izrazi na obrazu.

Ta kategorija meri, v kolikšni meri otrok spontano imitira mimiko svojih vzgojiteljev ali se odziva nanjo. V tem sklopu se tudi opazuje, kako se izraz na obrazu otroka (npr. nasmeh, smeh, mrščenje, presenečenje) ujema z izrazom vzgojitelja in tudi kako se otrokov izraz na obrazu spremeni v neposrednem odzivu na izraz vzgojitelja.

Prvi potencialno opozorilni znak se pojavi, če se otroci ne zavedajo pomena izraza na obrazu vzgojitelja in tega, kako bi se morali čustveno odzvati nanj.

C4) Stopnja pozornosti do čustvene sankcije vzgojitelja.

Ta kategorija meri, v kolikšni meri je otrok na splošno pozoren na čustvene »prošnje« vzgojitelja. Prvi potencialno opozorilni znak se pojavi, ko se malček manj zanima za čustveno stanje drugih in se zato ne odziva na prošnje, da bi doživel čustva, kadar bi to želeli njegovi vzgojitelji.

Na primer, pri interakciji z otroci z MAS se zdi, da vzgojitelj ali vzgojiteljica nenehno poskuša vzbuditi čustvena stanja pri otroku, ki niso dosežena, otrok pa nadaljuje s svojo dejavnostjo.

5. Zaključki

V okviru projekta NeMo je bila v dokumentu opisana metodologija posredovana petim ekipam vzgojiteljev in vzgojiteljic, ki prihajajo iz petih različnih evropskih držav (iz Italije, Švedske, Španije, Slovenije in s Cipra).

Države so morale preskusiti cenovno dostopnost in učinkovitost metodologije s pomočjo vzgojiteljev in vzgojiteljic, ki upoštevajo različne izobraževalne smernice na nacionalni ravni (tako v enotnih (0–6) kot ločenih sistemih (0–3 | 3–6)).

Teh pet ekip je nato metodologijo uporabilo v predšolskih centrih na lokalni ravni, kjer so interakcije med otroki in skrbniki/vzgojitelji ocenjevali v resničnem življenju.

Celotno poročilo o izkušnjah iz lokalnih pilotnih projektov, povratnih informacijah ter priročniku in orodju NeMo je na voljo v »NeMo: Usposabljanje za vzgojitelje_ice o metodologiji predjezikovnega opazovanja«.

Orodje za spremljanje NeMo je bilo ovrednoteno kot koristno za usmerjanje opazovanja vzgojiteljev in vzgojiteljic na organiziran način, poleg tega pa je ugotovitve enostavno deliti s sodelavci in starši. Predstavitev opažanj staršem bi lahko vodila do načrtovanja osredotočenih dejavnosti, ki lahko vključujejo tudi druge strokovnjake.

Raziskavo NeMo ter povezano metodologijo in orodje s skromnostjo in navdušenjem delimo z evropskimi vzgojitelji, oblikovalci izobraževalnih politik in raziskovalci, saj imamo dober občutek – in to je podprto z dokazi – da je projekt omogočil in bo še naprej omogočal boljše razumevanje razvojnih motenj in njihovih potencialno opozorilnih znakov v evropskih ustanovah za predšolsko vzgojo. To bo še izboljšalo zmožnosti za zaznavanje MAS, vzgajanje otrok z MAS in omogočanje dostopa do storitev.